

เปิดตำรา ประชาธิปไตย 2

ศิลปะ – สถาปัตยกรรมคณะราษฎร สัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงอุดมการณ์ โดย ชาตรี ประกิตนันทการ

จรรยา ยุทธพลนาวิ

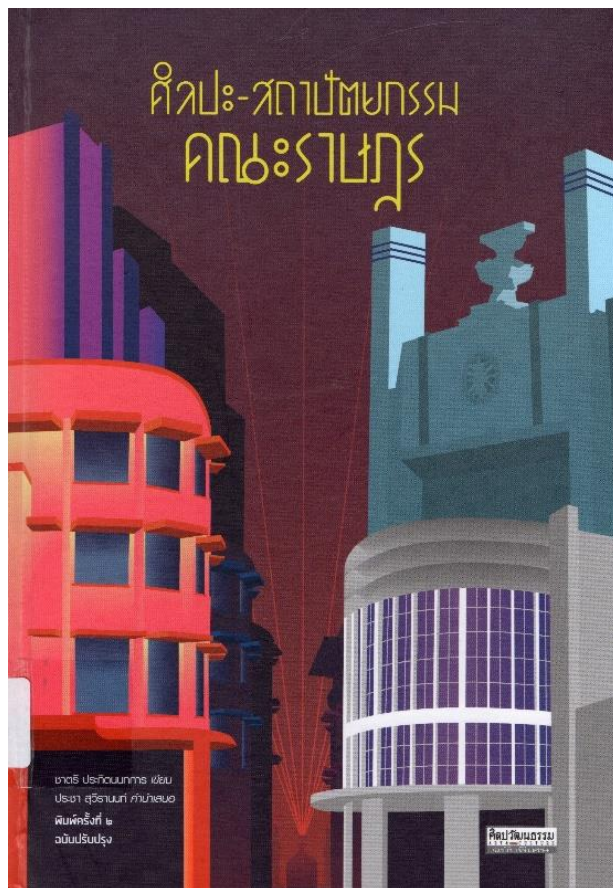
บรรณารักษ์

ห้องสมุดศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

ในช่วงเวลาที่ประชาชนให้ความสนใจกับสถานการณ์ทางการเมืองและเส้นทางประชาธิปไตยในประเทศไทย ประวัติศาสตร์การเมืองจึงเป็นเรื่องที่ถูกสนใจมากเป็นพิเศษ และหนึ่งในห้วงเหตุการณ์ที่ได้รับความสนใจมากคือเหตุการณ์ในยุคคลณะราษฎรเรื่องอำนาจ ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นช่วงเวลาประชาธิปไตยของประเทศไทยเฟื่องฟูที่สุดยุคหนึ่ง

ความน่าสนใจของเหตุการณ์ในสมัยคณะราษฎรเป็นสนใจมากขึ้น ทั้งนี้เพราะผลงานศิลปะและสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงนั้น ค่อยๆ ถูกเคลื่อนย้าย ปรับเปลี่ยน และถูกทำลายไปภายหลังจากที่รัฐบาลจากคณะปฏิวัติได้เข้ามาบริหารประเทศ สิ่งเหล่านี้สร้างความสงสัยแต่กลับไม่มีคำอธิบายใดๆ ที่ชัดเจนมากนัก

หนังสือ ศิลปะ – สถาปัตยกรรมคณะราษฎร สัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงอุดมการณ์ ที่เขียนโดยชาตรี ประกิตนันทการ จึงเปรียบเสมือนตัวแทนของผู้ตั้งคำถามต่อการหายไปของผลงานศิลปะและสถาปัตยกรรมในสมัยคณะราษฎร

ภาพหนังสือ ศิลปะ - สถาปัตยกรรมคณะราษฎร สัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงอุดมการณ์
เขียนโดย ชาตรี ประกิตนันทการ

หมุด - หมาย ที่หายไป

“หมุดคณะราษฎร” ที่สื่อความหมายถึงการประท้วงรอยการเปลี่ยนแปลงเพื่อเข้าสู่ประชาธิปไตย ได้หายไปอย่างไร้ร่องรอยในปี พ.ศ.2560 ถือเป็นกาลลบหลักฐานชิ้นสำคัญของคณะราษฎรในช่วงหลังเหตุการณ์รัฐประหาร 2557

ไม่เพียงแต่ “หมุดคณะราษฎร” เท่านั้นที่หายไป ศิลปะและสถาปัตยกรรมคณะราษฎรชิ้นต่างๆ อย่างเช่น อนุสาวรีย์ปราบกบฏ รูปปั้นจอมพล ป. ที่สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ การเปลี่ยนชื่อจากพิพิธภัณฑสถานพระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติการทหารปืนใหญ่ รวมถึงตึกเทเวศร์ประกันภัยซึ่งสร้างด้วยศิลปะแบบคณะราษฎร ก็ถูกเปลี่ยนใหม่ให้เป็นศิลปะแบบนีโอคลาสสิก¹ ได้ถูกทำลาย - เคลื่อนย้ายโดยไม่แสดงเหตุผลต่อสาธารณะ

ศาสตราจารย์ ดร.ชาตรี ประกิตนันทการ อาจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร นักวิชาการที่เรียกร้องให้ประเมินคุณค่าผลงานของคณะราษฎรใหม่ โดยเฉพาะในเรื่องของศิลปะและสถาปัตยกรรม² ได้เขียนหนังสือ ศิลปะ - สถาปัตยกรรมคณะราษฎร สัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงอุดมการณ์

เมื่อเดือนมิถุนายน 2552 และเมื่อ 11 ปีผ่านไป ในการพิมพ์ครั้งที่ 2 มีการเพิ่มบทความอีก 4 เรื่อง ผู้เขียนกล่าวไว้ในคำนำว่าหนังสือรวมบทความนี้ เป็นส่วนหนึ่งของ “คณะกรรมการศึกษา” และหวังว่าจะช่วยทำความเข้าใจคณะกรรมการผ่านงานศิลปะและสถาปัตยกรรมได้ลุ่มลึกกว่าเดิม

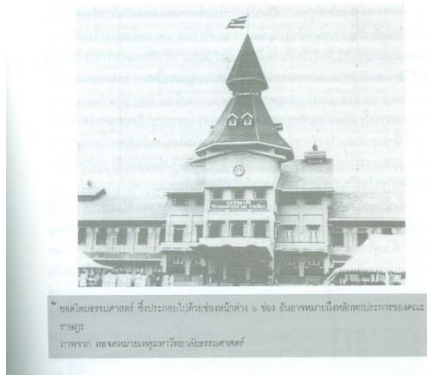
ผู้เขียนยังได้เสนอความเห็นเกี่ยวกับศิลปะและสถาปัตยกรรมคณะกรรมการ ที่ถูกรื้อทำลายลงไปในช่วงเวลาไม่นานมานี้ว่า หากมองด้วยความคิดที่ปราศจากอคติทางการเมืองแล้ว อย่างน้อยที่สุดวัตถุเหล่านั้นก็มีคุณค่าในเชิงประวัติศาสตร์ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าหลักฐานทางประวัติศาสตร์รูปแบบอื่น โดยเฉพาะในช่วงระยะเวลาที่คณะกรรมการเป็นแกนนำสำคัญในการปฏิบัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง และดำรงบทบาททางการเมืองด้วยระยะเวลาเพียง 15 ปี ก่อนที่การเมืองจะพลิกผันจนคณะกรรมการหมดบทบาททางการเมืองไปอย่างสิ้นเชิง

ในบทความเรื่อง “เหตุผลที่สังคมไม่ควรยอมให้ “รื้อ – สร้าง” กลุ่มอาคารศาลฎีกา” เป็นตัวแทนที่แสดงให้เห็นความสำคัญของ ศิลปะ – สถาปัตยกรรมคณะกรรมการ ได้เป็นอย่างดี กลุ่มอาคารศาลฎีกานี้มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมและประวัติศาสตร์ ได้รับรางวัลอาคารควรค่าแก่การอนุรักษ์จากสมาคมสถาปนิกสยามอีกทั้งสถานที่เป็นโบราณสถานตามนิยามที่กฎหมายกำหนด แต่สิ่งที่ปรากฏออกมาจากการพิจารณาโครงการนี้กลับไม่เป็นไปตามความถูกต้องตามวิชาการและหลักการอนุรักษ์เท่าที่ควร

ศิลปะและสถาปัตยกรรมคณะกรรมการ มีเอกลักษณ์ในการนำเสนอเรื่อง “ความเสมอภาค” และสร้างสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงกับ “หลักหกประการ” ซึ่งเป็นแนวคิดในการวางรากฐานประชาธิปไตย สิทธิ และเสรีภาพของคณะกรรมการ ได้แก่ เอกราช ความปลอดภัย การเศรษฐกิจ สิทธิเสมอภาค เสรีภาพ และการศึกษา³ ด้วยการออกแบบอาคารที่เรียบง่าย ไร้ศิลปกรรมตกแต่ง แตกต่างจากสถาปัตยกรรมจารีตของไทยที่มีภูมิแนวคิด “ฐานานุศักดิ์สถาปัตยกรรม” ที่แสดงออกด้วยความซับซ้อนของรูปทรงอาคารและศิลปกรรมตกแต่ง โดยการออกแบบสถาปัตยกรรมใช้แนวทางการออกแบบศิลปะแบบสมัยใหม่ ซึ่งเป็นลักษณะศิลปะที่กำลังเป็นที่นิยมในขณะนั้น รวมถึงการเกิดขึ้นของ “สถาปัตยกรรมไทยเครื่องคอนกรีต” ซึ่งพัฒนาขึ้นตามความนิยมใช้วัสดุใหม่ รูปแบบสถาปัตยกรรมจึงมีความเรียบง่าย ลดทอนลดทอนและมักพบในสถาปัตยกรรมทางศาสนา จนนำมาสู่การสร้าง “เมรุถาวร” สำหรับสามัญชนในการเผาศพ เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายด้านสาธารณสุขที่คำนึงถึงระดับคุณภาพชีวิตของชาวบ้านมากขึ้น

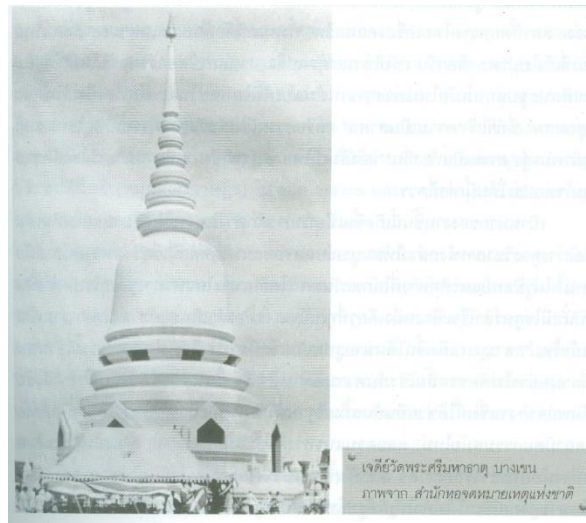
ภาพที่ 1 ตัวอย่างงานสถาปัตยกรรมแบบทันสมัย โรงพยาบาลนครเฉลิมบุรี
จากหนังสือ ศิลปะ – สถาปัตยกรรมคณะราษฎร สัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงอุดมการณ์ หน้า 16

ภาพที่ 2 ยอดโดมธรรมศาสตร์ ซึ่งประกอบไปด้วยหน้าต่าง 6 ช่อง อันอาจหมายถึงหลักหกประการของคณะราษฎร
จากหนังสือ ศิลปะ – สถาปัตยกรรมคณะราษฎร สัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงอุดมการณ์ หน้า 179

ภาพที่ 3 ตัวอย่างอาคารที่แสดงสัญลักษณ์ “หลักหกประการ” ของคณะราษฎร อาคารไปรษณีย์กลาง บางรัก
จากหนังสือ ศิลปะ – สถาปัตยกรรมคณะราษฎร สัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงอุดมการณ์ หน้า 35

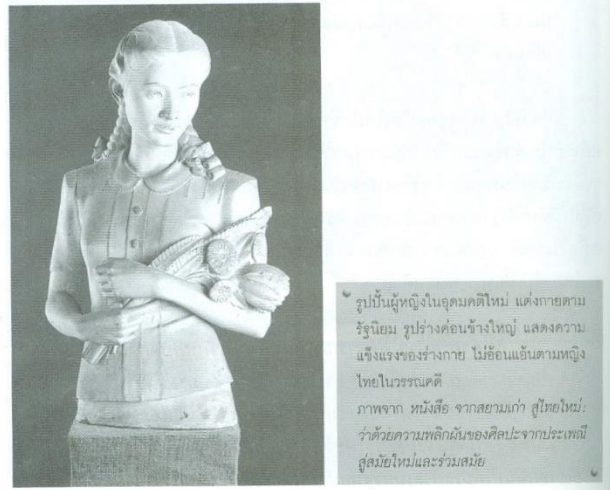
ภาพที่ 4 เจดีย์วัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน

จากหนังสือ ศิลปะ – สถาปัตยกรรมคณะราษฎร สัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงอุดมการณ์ หน้า 35

ส่วนงานศิลปะภาพบุคคล มักนิยมปั้นรูปที่แสดงออกถึง “เรือนร่างอุดมคติ” ตามลักษณะปรากฏการณ์ทางศิลปะที่พบได้ในหลายประเทศ โดยการสร้างร่างกายในอุดมคติเป็นหนึ่งในกระบวนการสร้างภาพความเชื่อให้เห็นถึงเป้าหมายของรูปร่างที่สมบูรณ์ เกิดเป็นกระแสการสร้างวินัยทางร่างกายตามคำชวนเชื่อของรัฐที่พยายามสร้างอำนาจในการควบคุมพลเมือง

ภาพที่ 5 หนังสือพิมพ์ศรีกรุง ฉบับวันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 ที่นำเสนอร่างกายในอุดมคติในยุคคณะราษฎร จากหนังสือ ศิลปะ – สถาปัตยกรรมคณะราษฎร สัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงอุดมการณ์ หน้า 150

ภาพที่ 6 รูปปั้นผู้หญิงในอุดมคติใหม่ แต่งกายตามรัฐนิยม รูปร่างค่อนข้างใหญ่ แสดงความแข็งแรงของร่างกาย จากหนังสือ ศิลปะ – สถาปัตยกรรมคณะราษฎร สัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงอุดมการณ์ หน้า 150

บทความของ ศาสตราจารย์ ดร.ชาตรี ประภิตนทการ จึงเป็นตัวแทนเพื่ออธิบายรูปแบบ ความเป็นมา และความสำคัญของ “ศิลปะ – สถาปัตยกรรม” ที่ถูกสร้างขึ้นในสมัยคณะราษฎร ซึ่งนอกจากจะเชื่อมโยงเข้ากับ ประวัติศาสตร์ศิลปะของไทยแล้ว ยังแฝงด้วยอุดมการณ์แห่งประชาธิปไตยที่คณะราษฎรมุ่งหวังให้สังคมไทยก้าว เข้าสู่เกมการเมืองที่มี “ประชาธิปไตย” เป็นกติกาใหญ่ในการลงสนมนั่นเอง

หนังสือเรื่องนี้รวมถึงหนังสือที่ว่าด้วยมานุษยวิทยาการเมืองมีพร้อมให้บริการที่ห้องสมุด ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) สำหรับผู้ที่สนใจสามารถติดต่อสอบถามได้ที่ห้องสมุด หรือติดต่อเพื่อขอยืมหนังสือผ่านทาง Facebook Fanpage: ห้องสมุด ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร – SAC Library และ Line: @sac-anthropology

วันและเวลาให้บริการ

ห้องสมุด ชั้น 7-8 วันจันทร์ – ศุกร์ : 08.30 – 16.30 น. และวันเสาร์ : 09.00 – 16.00 น.

ห้องสมุดสุข กาย ใจ วันจันทร์ – ศุกร์ : 08.00 – 18.00 น. และวันเสาร์ : 09.00 – 17.00 น.

¹ ผศ.จรัล ดิษฐาอภิชัย, เรื่องสิทธิมนุษยชน : 24 มิถุนายน 2475 และหลักทกประการของคณะราษฎร (ออนไลน์), เข้าถึงเมื่อ 4 Nov. 20, เข้าถึงผ่าน <http://www.fpps.or.th/news.php?detail=n1123578563.news>.

² อติเทพ พันธุ์ทอง, ชาตรี ประภิตนทการ เดินตามร่องรอยศิลปะ-สถาปัตยกรรมคณะราษฎร (ออนไลน์), เข้าถึงเมื่อ 3 Nov. 20, เข้าถึงผ่าน <https://thepeople.co/chatri-prakitnonthakan-trace-back-art-architecture-people-party/>

³ ผศ.จรัล ดิษฐาอภิชัย, เรื่องสิทธิมนุษยชน : 24 มิถุนายน 2475 และหลักทกประการของคณะราษฎร (ออนไลน์), เข้าถึงเมื่อ 4 Nov. 20, เข้าถึงผ่าน <http://www.fpps.or.th/news.php?detail=n1123578563.news>.